

Edirne'de yakılan kaybolan tablolar hikayesinde son perde!

YAĞMA HASAN RIZA'NIN BÖREĞİ

Ümit BAYAZOĞLU

Geçtiğimiz günlerde Antik AŞ'nin düzenlediği bir müzayedenin hemen ardından bir dizi skandal patlak verdi. Ressam Hasan Rıza'nın, Fatih'in İstanbul'a girişini temsil eden tablosu, adı sanı bilinmeyen biri tarafından 950 milyona satın alınmıştı. Yılmaz Akçadağ adındaki bu kişi, muhtemelen zengin ve ünlü bir tablo koleksiyonerinin elçisi olarak girdiği müzayedede, "şaiBELİ" tablo için Ege Seramik'in sahibi İbrahim Polat, Demirbank'ın sahibi Halit Cingilloğlu ve işadamı Erdoğan Demirören'le çekişti. Ve bu "ağır" sermayeleri sollayarak tablonun sahibi oldu ya da tabloyu "sahibine" kazandırdı.

Antik AŞ'nin sahibi Nurcan-Turgay Artan çiftinin düzenlediği müzayedenin hemen ardından, milyara giden tablonun "aslında çalıntı bir tablo" olduğu söylentileri ortalığı karıştırdı. Söylentiden öte bu iddia, zincirleme skandalları başlatan ilk kıvılcım oldu.

SÜHEYL HOCA'NIN ETTİKLERİ. Her şey Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver'in başının altından çıktı. Rahmetli üşenmemiş, yok olmak üzere olan bir ressam hakkında, 1970 yılında bir kitap yazmıştı. "Ressam Şehit Hasan Rıza-Hayatı ve Eserleri" adlı araştırmasında, sanatçının tek tek bütün tablolarını anlatmış ve bunların kimlerde ve nerelerde olduğunu da yazmıştı.

Tarih kitaplarından, okul ve kışla duvarlarındaki posterlerden aşınası olduğumuz Fatih tablosunun "bu kadar para yapmasına" ilk tepki Edirne'den geldi. Edirne Belediye Başkanı Hamdi Sedefçi kolları sıvamış, eski defterleri kurcalamaya başlamıştı. Çünkü bu tablonun "aslında belediyenin malı olduğuna dair" ihbarlar alıyordu. Yaptığı arşiv araştırmasında, Fatih tablosunun 1957 yılına kadar belediyenin zimmetinde olduğunu gördü. Ama tablo ortada yoktu. Karadan gemiler yürüten Fa-

Cumhuriyet dönemi ressamlarınca kadri bilinmeyen bir sanatçımız var. Adı Hasan Rıza. Bol figürlü kahramanlık resimleriyle meşhur bir ressam. Resim aşkına asker üniformasından vazgeçti, resimleri uğruna süngülenerek şehid edildi. Şimdi bu adamcağızdan kalan son hatıralar talan ediliyor. Kültür Bakanlığı'nın dikkatine...

ti, Edirne Belediyesi'nden kanat takıp uçmayı da becermişti.

Başkanın olayı kurcalaması rezaletin iki başka perdesini daha araladı. Bir kere Edirne Belediyesi'nde düzenlenmiş en eski envanterin 1968 tarihli olduğunu gördü. İkincisi, biri Hasan Rıza'ya ait, iki

Edirne Belediye Başkanı Hamdi Sedefçi, Belediye'nin arşivinde, Hasan Rıza'nın 7 tablosu daha olduğunu söylüyor. Ancak bu tablolardan biri çalıntı diğeri kayıp

tablonun da "hurda" gerekçesiyle imha edildiğini öğrendi. Belediye'nin zimmetinde olan iki tablo, "depoda fuzuli yer işgal ettiği ve kırılmış ve kullanılmaz halde olduğu için" Encümen kararıyla (5.5.1983-83/1169) yakılarak imha edilmişti. Ancak bu dosyada, eserlerin imhası için şart olan "bilirkişi raporu" ve "yakılarak imha edildiğine dair tutanak" yoktu.

TOPKAPI'DAN YÜRÜYEN TABLO. Asıl rezalet İstanbul'da, Topkapı Sarayı Müzesi'nde patlak verecek. Ama oraya gelmeden önce Süheyl Hoca'ya kulak verelim. "İşgüzar Ord. Profesör", Hasan Rıza'nın bu eserden dört tane yaptığını, bunların üçünü bizzat görüp incelediğini yazıyor kitabında. Bunlardan biri malumunuz Edirne Belediyesi'nde, ama yok. İkincisi ressamın yakın bir akrabasında. Hoca, adını açıklamadığı "akraba evine", Doktor Said Sağdam vasıtasıyla gidiyor. Bu evde gördüğü tablo için şunları yazıyor: "Edirne Belediyesi'nde olan tablo imzalıdır. Akrabasından birisinde bulunan ikincisi, muhakkak ki bitmemiş olduğundan imzasını taşıyor amma (1x1.50) metre ebadında eser bir başkasına ait kopya değil, bizzat kendisindir".

Üçüncü tabloya gelince... Onun bir hikayesi var. Bulgarlar kuşatmış, Edirne işgal halinde. Bu kolera yılları üç asker ressamın kaderini Edirne'de bir araya getirmişti. Ressam Sami Yetik, Ressam Mehmed Ali Laga ve Ressam Hasan Rıza 5,5 ay boyunca hiç durmadan bombalanan Edirne'nin nihayet Bulgarlar'a teslim oluşuna tanık oldular. Hasan Rıza, atölyesini basan, resimlerini parçalayan Bulgar askerleriyle boğuşurken şehid edildi. Sami Yetik ve Mehmed Ali Laga ise esir düştüler. Bulgarlar subay esirleri Sofya'ya götürüyorlardı. Laga Sofya esaretine çıkmadan önce, Hasan Rıza'nın tablosunu çerçevesinden söküp, rulo halinde saklamaya fırsat bulmuştu. İşte bu üçüncü tablo, savaşlar el etek çektikten sonra Mehmet Ali Laga ailesinde ortaya çıktı ve Süheyl Hoca'nın belirttiğine göre

İşte 950 milyonluk tablo. Acaba Topkapı Sarayı'ndan mı çalındı, yoksa Edirne Belediye si'nden mi? Antik A.Ş.'ye göre bu eser Hasan Rıza'nın Viyana'da yaşayan bir akrabasına ait

Topkapı Müzesi'ne girdi. O sıralar müze müdürü olan Haluk Şehsuvaroğlu, Hasan Rıza'nın Fatih tablosunu, Laga'nın mirasçılarından satın alarak Topkapı'nın zimmetine geçirmiş, resim galerisine koymuştu.

Süheyl Hoca dördüncü tabloyu görmediğini, ancak hakkında şifai bilgisinin olduğunu söylüyor. Emekli Binbaşı Aladdin Arıman'ın tanıklığına göre bu eser, Edirne'de Müşiriyet Dairesi'nde (Orduevi) bulunuyordu. Bulgar istilasında kaybolmuştu. Sonradan bulunup İstanbul'a getirildiği söylendiyse de nerede olduğunu bilinmediğini yazıyor.

Süheyl Ünver'in yazdıklarından, şifai bilgiyle varlığını saptadığı dördüncüsünü saymazsak, Hasan Rıza'nın bu tablosundan üç tane olduğu kesin. Bunlardan imzalı olan ikisi Edirne Belediyesi'nde ve Topkapı Müzesi'nde. Bitmemiş halde ve imzasız olan ise akrabasında.

"BİZDEN ÇALINDI". Burada yeniden başa dönerek, Fatih tablolarıyla birlikte esrarengiz bir yolculuk yapalım. Önce Edirne'deyiz. Çünkü Belediye Başkanı, sansasyonel müzayedenin hemen ardından Milliyet gazetesine verdiği demeçte, "950 milyona satılan Fatih tablosunu bizden çaldılar" demişti. Başkan Hamdi

Sedefçi, "Bizim tabloyu çalıp, yurt dışına götürmüşler ve yurtdışından getirdik diye satışa sunmuşlar. Fatih'in tablosu bizimdir. Onu hiç kimseye hiçbir şekilde veremeyiz" diyordu.

Başkanın bu beyanatı üzerine Antik AŞ, Cumhuriyet gazetesinde bir açıklama yaptı. Buna göre, tablonun Viyana'dan özel olarak getirildiği doğrulanıyor ancak, sattıkları tablonun imzasız ve (1.51 X 1.25) metre olduğu belirtiliyordu. Antik AŞ, Süheyl Hoca'nın kitabını kaynak göstererek, Edirne Belediyesi'ndeki tablonun (92 X 1.48) metre ve imzalı olduğunu söylüyor. Böylece sattıklarının imzasız ve ►

farklı ebatlarda olduğuna dikkat çekiyordu.

Süheyl Ünver, kitabının 16. ve 17. sayfalarında anlattığı bu tablonun, Edirne Belediyesi'nde gördüğünün imzalı olduğu söylüyor ama ebatlarını vermiyor. Hocamız, gördüğü üç tablodan sadece birinin ebatlarını vermiş, o da Edirne Belediyesi'ndekinin değil, ressamın akrabasında olanın. Aynı kaynakta bizim yaptığımız araştırmada, Antik AŞ'nin söylediği gibi, Belediye'deki tablonun (92 X 1.48) ebatlarında olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlamadık.

İMHACI ENCÜMEN. Şimdilik Fatih tablosunu bir kenara bırakalım. Hazır Edirne'ye gelmişken, Encümen kararıyla imha edilen eserlere bir göz atalım. Bu da başka bir hikaye. "Netekim" Sıkıyönetim yılları... Kırkharamiler devlet arpalıklarına kene gibi yapışmış. Emirle tayinler yapılıyor. Edirne'nin seçimle gelmiş Başkanı Güngör Mazlum görevden alınmış, yerine Ayhan Engin adında birini getirmişler. 135 kilo sikletinde olan bu Başkan, silme tarihi eserlerle dolu olan makam odasındaki antika koltukları ağırlığıyla çatır çatır kırmasıyla, kristal apliklerin yerini değiştirmesi ve binanın orjinal tuvaletleriyle, bahçedeki masif mermerden havuzu yıktırıp, yerine Kalebodur'dan yenisini yaptırmasıyla anılıyor.

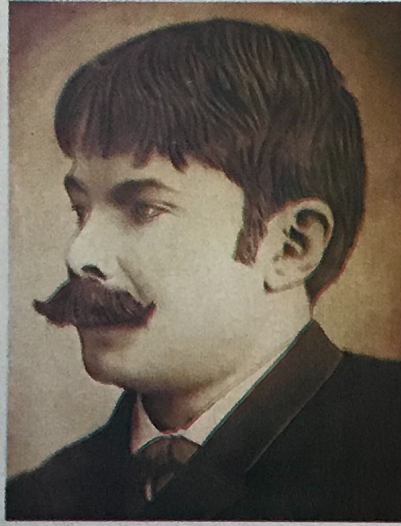
Ayhan Engin'den sonra Paşalar, Belediye Başkanlığı'na, Mimarlık Fakültesi Öğretim Görevlisi Alparslan Yalkın'ı münasip gördüler. İşte bu kişi, yakılan tabloların baş sorumlusu. Ancak, Hasan Rıza ve eserlerinin başına gelenleri günde me getiren sansasyon, müzayedenin ardından açılan tartışmalara girmekten özellikle sakınıyor. Edirne'de bulduğumuz sırada Yalkın'a ulaşmak mümkün olmadı. Anlayacağınız eski Başkan tam siper!

Bir gün bu Başkan'ın izne ayrılacağı tutuyor. İşte tam bu sırada, Belediye'nin gariban ambar memuru da, ambardaki yer darlığından şikayet etmeye başlıyor. Encümen bu çok acil ve mühim görev için derhal harekete geçerek toplanıyor. Halen görevde olan muhasebeci Şerafettin Çetinkaya'nın da özel gayretleriyle problem şıp diye hallediliyor. Başkatip Necmi Altınok, Avukat Ruhi Uğurlu, Veteriner Ertuğrul Atakut, İsmail Karakaş, Şükrü Çetinkaya ve Şerafettin Çetinkaya'nın imzaladıkları kararla, kırılmış iki koltuk, bir bornoz, bir havlu ve 5 adet kırılmış aplikle beraber, iki de tablo hiç ediliyor. Süheyl Ünver'in belirttiğine göre, "Fırtınalı Havada Bir Yelkenli" adındaki tabloya Encümen'in biçtiği fiyat 500 lira! Hasan Rıza bu eserini 1903'te yap-

mıştı. Sanatçının imzasını taşıyan tablo (93 X 1.48) ebatlarındaydı. Encümen Kararı'nda fiyat biçilmeyen ikinci tablo "denizde yüzen kayak" diye tanıtılıyor. Ancak hakkında bundan başka hiçbir bilgi yok.

İKİ ADET MEMURCUK. Edirne'de kaybolan ve güya yakılarak imha edildiği söylenen tablolar hakkında belki bir ipucu buluruz umuduyla, Belediye'den başka makamlara da müracaat ettik. Belediye'deki tarihi eserlerin envanterini görmek maksadıyla önce İl Kültür Müdürü Gür Karasu'ya gittik. "Olmaz efendim, hiçbir şey eksik değil"miş. Zaten o bu konularda çok hassasmış. Konu basına yansıyınca, derhal harekete geçip, envanterleri incelemiş ve Belediye'den hiçbir

ŞEHİD RESSAM HASAN RIZA

Üsküdarlı bir ressam. 1858'de doğdu. Askeri lisede öğrenciyken "Ressam Hasan Rıza Üsküdar" namıyla anılırdı. Balkan Savaşları sırasında cepheye yakın tanıştığı İtalyan gazete ressamıyla dost oldu. 10 yıl İtalya'da kaldı, Roma, Floransa, Napoli gibi kentlerde yıllarca resim çalıştı. Oradan Mısır'a geçti. "Ateşin çölleri, kadim asarı tarihiyeyi" etüd etti. Ayrılışından 12 yıl sonra dönüp Edirne'de Karaağaç'a yerleşti. İki defa evlendi. Ama çocuksuz. Edirneliler ona muhteşem heybetinden ve dayanılmaz cazibesinden ötürü "Koca Adam" namını layık gördüler. Askerliği bırakmış, öğretmenliğe başlamıştı. Bugün Endüstri Meslek Lisesi olan binayı Sanat Mektebi olarak o kurdu. Edirne'nin işgali sırasında evine zorla giren Bulgar askerleri tarafından süngülenerek öldürüldü (26 Mart 1913). Bu yağmada sanatçının 19 tablosu kayboldu.

eserin kaybolmadığını görmüş. Belediye Başkanı Sandıkçı, "bir tablomuz kayıp ikisini de imha etmişler" diye basbas bağırırken, İl Kültür Müdürü gözümün içine baka baka, "Envantere 12 tablo gözüktüyor. Bizzat giderek saydım, 12 tablo yerli yerinde duruyor" demez mi! Olacak şey değil.

İl Kültür Müdürlüğü'nden çıkıp, benzer davranışla karşılaşacağımızı bile bile Edirne Anıtlar Kurulu Başkanı Ömer Yörükoğlu gittik. Edirne Anıtlar Kurulu, tek beynelmilel heykelcimiz olan İlhan Köman'ın tarihi evinde ikamet ediyor. Yörükoğlu ile görüşmeden önce İlhan Köman'ın eşyalarının sergilendiği odaları dolaşıyoruz. Birinci katta bir camekan var. İçinde sanatçının pasaportu ve fotoğrafları duruyor. Camekanın kapısı ardına kadar açık ve çevrede tek görevli yok. Yörükoğlu ile görüşmemiz sırasında, camekandaki resimlerin çalınabileceğini söyledik. Yörükoğlu'dan aldığımız cevap aynen şöyle: "Çalsınlar, bizde resim çok, yerine yenisi koyarız"! Tahmin edeceğiniz gibi, Hasan Rıza ve kayıp eserleri hakkında bu makamdan da bilgi almak mümkün olmadı.

ESRARENGİZ SAHİBE. Şimdi tekrar Fatih tablosuna dönüyoruz. Birincisi malum, Belediye'den çalınmış. İkincisi Topkapı Müzesinde ve üçüncüsü akrabasında. Peki müzayedede 950 milyona satılan tablo bunlardan hangisi? Antik AŞ'den Turgay Artan, satımına aracılık ettikleri tablonun Viyana'da yaşayan bir hanıma ait olduğunu söylüyor. Tablonun Viyana'ya nasıl gittiği meçhul. Ancak yeniden vatana dönüş hikayesi malum. Antik AŞ'nin ve Hasan Rıza'nın meçhul tanıdığı hanımın işbirliğiyle eser, Avusturya Devlet Anıtlar Kurulu'nun (Bundesdenkmalamt), 20.7.1992 tarihli onayı ile Türkiye'ye getiriliyor.

Antik AŞ, tablo hakkında çıkarılan "çalıntı" iddialarını kesinlikle yalanlıyor. Firma sahibi Turgay Artan, önümüzdeki hafta içinde konuyla ilgili bir basın toplantısı düzenleyeceklerini söyledi. Bu toplantıda tablonun esrarengiz sahibesi de olacakmış. Çünkü bu hanımefendi, kendisi ve tablosu hakkında çıkarılan dedikodulardan çok şikayetçiymiş. Dileriz bu basın toplantısına, tablonun kendilerinden alındığını söyleyen Edirne Belediye Başkanı ile ağızdan kerpetenle bile laf alınamayan Topkapı Müzesi Müdürü Ahmet Menteş de katılır.

Aslında bu toplantıda bir müessese daha olması gerekir: Devlet Güzel Sanatlar Akademisi! Akademi'nin anlı şanlı memur profesörlerinin de söyleyecekleri olmalı!... ●